

means the requirement to move in the proper direction. Choosing a strategy of overtaking modernization means not only the countries' loss of own international position in a globalized world, but also the refusal to choose its own guidelines development. Therefore, the primary task on the way to solve this problem is a clear awareness of the fallibility of the course and the market transformation and transition to innovative modernization, which will allow finding own path of development. Scientific novelty of the research is to justify the need to develop a national model of economic growth based on historical aspects and economic conditions. That is, the search for a national economic system of the state, which would provide an appropriate level of development - in the form of a movement to perfection. According to the results of scientific studies it has been established that a prerequisite of successful development of the national economic system is to develop a model of homeostasis of the national economic system. Prospects for further research is the need for a systematic study of the theory of economics, which is associated with the need to set priorities, trends and patterns of development of the Ukrainian economy. After all, the contradictory processes of economic development of Ukraine and the crisis phenomena that accompany the formation of the domestic market economy, point to the need to improve the scientific and methodological and practical problems of the national economy.

Keywords: economic system, economic development, balance, stability, globalization, homeostasis.

Одержано 12.02.2016 р.

УДК 330.8:[330.341:504.03]

Яциковський Богдан Ігорович,
заступник голови Державної комісії України
по запасах корисних копалин
з економічного розвитку та міжнародної діяльності

ЕКОЛОГО–ЕКОНОМІЧНІ ПОГЛЯДИ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

У статті досліджено погляди В. І. Вернадського на особливості й закономірності взаємозв'язку між економічними та екологічними факторами у процесі взаємодіювання суспільства і навколишнього середовища. Мета статті – теоретико-методологічне обґрунтування еколого-економічних поглядів В. І. Вернадського, виокремлення та аналіз категорій «еколого-економічний багатофакторний взаємозв'язок» та «еколого-економічна поліфункціональність» у процесі трансформації природи і суспільства. Висвітлено його вчення про середовище та обґрунтовано роль людини, її розумової й наукової, екологічної та економічної діяльності на етапі виникнення нового стану біосфери – ноосфери. Поняття «ноосфера» розглядається як інтегрована система, в якій поєднані еколого-економічні фактори трансформації суспільства і природи за допомогою такого механізму як вищий людський розум. Обґрунтовано та висвітлено еколого-економічні погляди В. І. Вернадського у процесі трансформації природи і суспільства, а також його внесок у світове наукознавство. Аналіз основних чинників еколого-економічного взаємозв'язку показав, що характер цього взаємозв'язку є закономірним, надзвичайно тісним й, практично, нероздільним, проте досить суперечливим й часто взаємно-деструктивним. Зокрема, виникненню негативних екологічних факторів часто спричинює економічна діяльність людини, і навпаки: несприятливі природні умови можуть перешкоджати економічній діяльності людини. Висвітлено точку зору В. І. Вернадського, який зазначав, що виробнича діяльність людини набуває щоразу більших масштабів, які можна порівняти з геологічними перетвореннями, що поглиблює екологічні ризики. На основі еколого-економічних поглядів В. І. Вернадського, зроблена спроба виділити й проаналізувати еколого-економічні функції людини у процесі трансформації біосфери в ноосферу. Виділено основні положення вчення В. І. Вернадського про ноосферу, у яких чітко простежується синтез природознавчих та соціогуманітарних ідей: домінування ролі людини, зокрема, економічної, у порівнянні з багатьма екологічними процесами; зростання значення економічної, соціальної, політичної, культурної співпраці урядів, країн щодо вирішення питань економічної, духовної та екологічної політики в планетарному масштабі. Здійснено спробу виокремлення й аналізу еколого-економічних функцій людини у системі глобальних перетворень суспільства і природи, в напрямку формування якісно нового навколишнього середовища.

Ключові слова: біосфера, ноосфера, еколого-економічний взаємозв'язок, людина і природа, еколого-економічна поліфункціональність, господарська діяльність.

ВСТУП

Постановка проблеми. У тривалий період соціально-економічної трансформації українського суспільства, що охопила найрізноманітніші сфери

суспільної життєдіяльності як на загальнонаціональному, так і на регіональному рівнях, зважаючи на динамічність, нестабільність економічних, політичних, екологічних, культурних та інших процесів, які відбуваються у суспільстві,

важливого значення набуває дослідження ролі людини, впливу результатів її діяльності на середовище, в якому вона проживає, і засобів, за допомогою яких, певним чином, бере участь у його формуванні. Тому сьогодні особливої актуальності набувають питання функціональної залежності людини як природного об'єкта і людства, як природного явища від середовища життя, а також взаємозв'язку між економічними та екологічними факторами у напрямку досягнення гармонізації розвитку природи та суспільства.

Саме на особливості потужного впливу людини на навколишнє середовище та перетворення біосфери (зовнішньої сфери поверхні нашої планети, що відмежовує її від Космосу [1, с. 38]), свого часу, звернув увагу всесвітньовідомий вчений-природознавець Володимир Іванович Вернадський (1863-1945 рр.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Внескові Володимира Вернадського в розвиток природничих та гуманітарних наук, науковим та громадсько-політичним поглядам присвячена величезна кількість праць. Біографію та наукову спадщину видатного вченого досліджували такі відомі українські науковці як І. І. Мочалов, В. І. Онопрієнко, послідовниками його вчення, зокрема, про ноосферу, стали українські, білоруські й російські вчені: В. Н. Тарасевич, О. Г. Білорус, С. В. Мочерний, В. М. Некрасов, П. Г. Нікітенко, О. Є. Ферсман, О. І. Субетто та багато інших. Концепція поняття ноосфери В. І. Вернадського залишається актуальною і до цього часу, оскільки втілює єдність людини і природи у вигляді процесу, що призводить до становлення єдиної системи «людина-природне середовище». І досі вчені досліджують шляхи вдосконалення максимальної ефективності використання розумового й наукового потенціалу людини на напрямку гармонізації розвитку природи і суспільства.

Мета статті (постановка завдання). Мета статті – теоретико-методологічне обґрунтування еколого-економічних поглядів В. І. Вернадського, виокремлення та аналіз категорій «еколого-економічний багатфакторний взаємозв'язок» та «еколого-економічна поліфункціональність» у процесі трансформації природи і суспільства.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В. І. Вернадський умовно розділив середовище, що оточує сучасну людину, на природну (біосферу) та штучну (ноосферу), тобто, знову створену або перетворену людиною (господарське освоєння територій, підприємства, населені пункти тощо). «Упродовж останнього тисячоліття спостерігається інтенсивне зростання впливу однієї видової живої речовини – цивілізованого людства – на зміну біосфери» [2, с. 27]. На його думку, людство, як елемент біосфери, обов'язково зрозуміє необхідність збереження усього живого на Землі і розпочне розумно управляти біосферою, перетворюючи її в єдину сферу – ноосферу (від грецьк. *noos* – розум), як вищу стадію розвитку біосфери, пов'язану з виникненням і становленням в ній цивілізованого суспільства.

Рушійною силою цих перетворень Вернадський В. І. вважав наукову думку і людську працю, а людство, завдяки його здатності розуміти й науково мислити, визначає як «потужну геологічну силу».

Так, людина є невіддільною від біосфери. Вона тільки може досліджувати її за допомогою усіх своїх органів чуття, може відчувати біосферу і її об'єкти. За межі біосфери людина може проникати лише завдяки своєму розуму, наприклад, досліджуючи космічну позаземну речовину. Більше того, завдяки науковим дослідженням, з кожним десятиліттям межі розумового заглиблення людини поза біосферою лише розширюватимуться [1, С. 384-386]. Згідно з поглядами В. І. Вернадського, домінуючим елементом трансформаційних перетворень у біосфері виступає розум, наукова думка, що організовує в єдине ціле різні енергетичні потоки, синтезує нові види енергії, які запозичують усе цінне і позитивне з менш розвинених форм енергії. Унаслідок цього у складі соціальної матерії і соціальної енергії виникає надзвичайно важливий елемент – соціально-економічна культура (техніко-технологічна, виробнича тощо), а відтак можна говорити про виникнення такої категорії як екологічна економіка, найбільший простір для розвитку якої дає саме ноосфера.

На основі цього, термін «ноосфера» (введений в науку французькими вченими Е. Леруа, П. Тейяром де Шарденом та В. І. Вернадським) можна трактувати не лише як комплекс екологічних проблем, тобто, вирішення яких полягає винятково у цілеспрямованому розвитку біосфери, а й сукупність економічних факторів, спрямованих на організацію, управління та контроль усіма необхідними процесами, з метою гармонійного розвитку природи і суспільства. Тому, поняття ноосфери розглядається нами як інтегрована система, в якій поєднані екологічні та економічні фактори трансформації суспільства і природи за допомогою такого механізму як вищий людський розум. «Людина і людство, – вважав В. І. Вернадський, – насамперед, тісно пов'язані з живою речовиною, що населяє нашу планету, від якої вони реально жодним фізичним процесом не можуть бути усамітнені. Це можливо тільки в думці» [2, с. 21].

У чому ж полягає еколого-економічний взаємозв'язок людини і природи відповідно до поглядів В. І. Вернадського? По-перше, людина, за посередництвом котрої відбуваються усі економічні процеси у суспільстві, як в індивідуальному, так і соціальному аспектах дуже тісно, безперервно, закономірно й матеріально-енергетично пов'язана з біосферою, тобто, з екологічними чинниками середовища [2, с. 46].

По-друге, людина поруч з іншими живими організмами, є певною функцією біосфери, а також частиною її структури. Звідси – функціональна взаємозалежність динамічних змін у господарській діяльності людини і середовищі природи, а, отже, економічних та екологічних факторів, які спричинюють ці зміни. «Людина уперше реально зрозуміла, що вона житель планети і може – повинна – мислити і діяти в новому аспекті, не лише в аспекті окремої особистості, сім'ї чи роду, держав чи їхніх об'єднань, але й в планетному аспекті» [2, с. 35]. В. І.

Вернадський наголошує, що людина може мислити й здійснювати свою господарську діяльність винятково у сфері життя, тобто, в біосфері, з якої за жодних умов не зможе вийти, оскільки пов'язана з цією земною оболонкою нероздільно й закономірно. Існування людини – це функція біосфери, яку людина безперервно змінює.

По-третє, розвиток наукової думки став можливим завдяки процесуальним змінам у біосфері. Отже, джерело розуму, його потужний поступ, за допомогою якого людина спроможна здійснювати свою економічну діяльність, безпосередньо пов'язане з екологічними змінами, які відбувались в біосфері упродовж мільярдів років. Він (розвиток наукової думки) може сповільнитись, проте він ніколи не зупиниться. Звідси: «...біосфера неминує перейти так чи інакше, рано чи пізно, в ноосферу, тобто, в історію народів, які її населяють, відбудуться події, необхідні для цього, а не ті, які цьому процесу суперечать» [2, с. 46].

Аналіз основних чинників еколого-економічного взаємозв'язку показав, що характер цього взаємозв'язку є закономірним, надзвичайно тісним й, практично, нероздільним, проте досить суперечливим й часто взаємно-деструктивним. У людини задля здійснення господарської діяльності з'являються щоразу ширші можливості, щоб використовувати сили природи й, водночас, збільшується її (людини) негативний вплив на біосферу та екологічні процеси – т. зв. антропогенний фактор, який полягає в наступному [3]:

1. Зміни в структурі земної поверхні (розорювання степів, вирубка лісів, меліорація, створення штучних озер і морів тощо).

2. Зміни у складі біосфери, кругообігу і балансу її складових речовин (вилучення корисних копалин, утворення відвалів, викид різних шкідливих речовин в атмосферу і водні об'єкти).

3. Зміна енергетичного, зокрема, теплового балансу окремих регіонів земної кулі, небезпечна для планети.

4. Зміни в біоті (сукупність живих організмів) в результаті винищення деяких видів, створення нових порід тварин і сортів рослин, переміщення їх на нові місця проживання.

З іншого боку, існують природний та космічний фактори, внаслідок яких виникають природні катастрофи (стихійні лихоліття), до яких належать:

- землетруси, виверження вулканів;
- руйнівні вітри, бурі, тайфуни, циклони, торнадо, смерчі;
- зливи, повені, цунамі;
- зсуви, селі, карстові провали, снігові лавини;
- посухи, лісові та торф'яні пожежі, висока тривала спека, низькі тривалі морози.

Слід зазначити, що виникнення негативних екологічних факторів часто спричинює економічна діяльність людини, і навпаки: несприятливі природні умови можуть перешкоджати економічній діяльності людини. І хоча В. І. Вернадський вважав, що негативні аспекти людської техногенної (у т. ч. економічної) діяльності є тимчасовими і мають бути переборені, наступні дослідження його послідовників показали,

що, незважаючи на значні досягнення науки, практична діяльність людини поки що не наближає її до сфери розуму, а віддаляє від неї. Відбувається техногенна деградація природного середовища. Більше того, потужна господарська діяльність людини призвела до утворення техносфери, яка, суперечачи з законами розвитку біосфери, пригнічує й руйнує її елементи, важливі для повноцінного функціонування [4, с. 29].

Отже, завдяки науковій творчості, розумовій та господарській діяльності людина впливає на екологічні процеси, змінюючи біосферу, в якій живе. Ці зміни (в біосфері) є як позитивними, так і деструктивними, часто не залежать від людської волі й розвиваються стихійно як природний процес. Водночас, В. І. Вернадський зазначав, що виробнича діяльність людини набуває щоразу більших масштабів, які можна порівняти з геологічними перетвореннями, що поглиблює екологічні ризики. «Людина, Homo sapiens, є поверхневим явищем в одній з оболонок земної кори – в біосфері, проте новий геологічний фактор, що вносить її поява в історію планети, – розум (неспівмірно) великий за своїми наслідками і їхніми можливостями...» [2, с. 58].

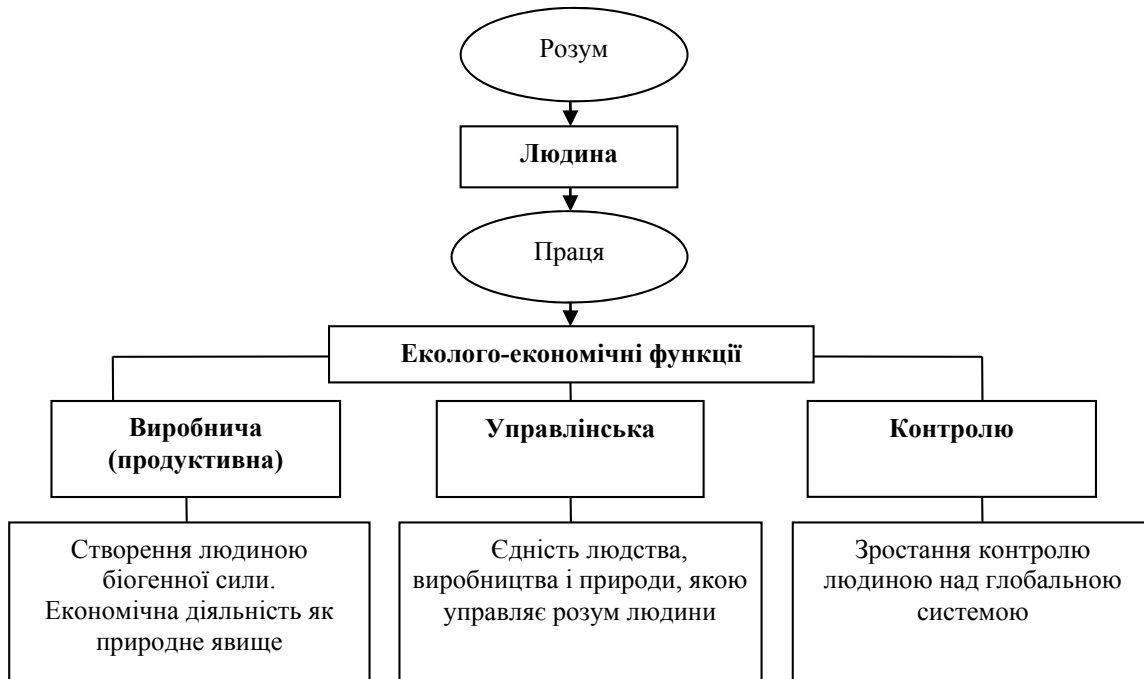
З огляду на це й відповідно до еколого-економічних поглядів В. І. Вернадського, спробуємо виділити й проаналізувати еколого-економічні функції людини у процесі трансформації біосфери в ноосферу. Вище ми розглянули функціональний взаємозв'язок людини і природи, економічних й екологічних факторів, й визначили його характер як надзвичайно тісний, а отже, доцільно розглядати саме еколого-економічну поліфункціональність, не розділяючи дану категорію відповідно до галузі знань. В. І. Вернадський часто повторював у своїх працях, що природничі науки про біосферу та її об'єкти є нерозривно пов'язаними з усіма іншими гуманітарними науками без винятку [1, с. 380-381]. На думку вченого, неминує єдиний правильний підхід до біосфери як до цілісної екологічної системи, яка володіє певною структурою та стійкістю, властивими їй особливостями формування та розвитку. Таке поняття біосфери особливо важливе на даний час, коли економічний вплив людини на природу набув значних масштабів.

Що ж до основних положень вчення В. І. Вернадського про ноосферу, у них чітко простежується синтез природознавчих та соціогуманітарних ідей: домінування ролі людини, зокрема, економічної, у порівнянні з багатьма екологічними процесами; зростання значення економічної, соціальної, політичної, культурної співпраці урядів, країн щодо вирішення питань економічної, духовної та екологічної політики в планетарному масштабі; удосконалення засобів зв'язку та спілкування; перетворення первинної природи Землі у напрямі задоволення матеріальних, естетичних і духовних потреб людства, яке кількісно зростає і заселяє всю планету [4, с. 48].

Отже, виокремимо наступні групи еколого-економічних функцій людини у процесі трансформації біосфери в ноосферу, відповідно до поглядів В. І. Вернадського (рис. 1).

На нашу думку, основними еколого-економічними функціями людини у процесі

трансформації біосфери в ноосферу є виробнича (продуктивна), управлінська та функція контролю. Розглянемо кожну з них детальніше.

Рис. 1. Основні еколого-економічні функції людини у процесі трансформації біосфери в ноосферу за В. І. Вернадським

Складено автором

1. Виробнича (продуктивна) група функцій спрямована на процес створення людиною сприятливих умов для повного заселення біосфери людством. У результаті виробничої діяльності, людина створює так звану біогенну силу. Основними засобами створення цієї біогенної сили, за В. І. Вернадським, є наукова думка, державно-організована техніка, якою керує наукова думка, і, безпосередньо, життя самої людини. «Цей процес – повного заселення біосфери людиною – зумовлений ходом історії наукової думки, нероздільно пов'язаний зі швидкістю зносин, з успіхами техніки пересування, з можливістю миттєвої передачі думки, її одночасного обговорення на всій планеті» [2, с. 34].

Чи не найбільшим досягненням людини у її виробничій, господарській діяльності вчений вважав створення технічних засобів і навіть порівнював процес зростання кількості машин в ноосфері з процесом розмноження живої речовини. Обидва ці процеси підпорядковуються однаковим законам і виражаються в геометричних прогресіях. Головною рушійною силою в економічній діяльності людини виступає зростання наукової думки і пов'язаний з цим зростанням певний тиск: подібно до того, «...як розмноження організмів проявляється у тиску живої речовини в біосфері, так і хід геологічного прояву наукової думки тисне створюваними ним знаряддями на відстале стримуюче його середовище біосфери» [2, с. 32]. Й у такий спосіб виникає ноосфера, царство розуму.

Порівнюючи господарську діяльність людини з природними явищами, В. І. Вернадський наголошував на тісному взаємозв'язку законів природи з законами мислення і соціально-економічними законами, що є

характерною рисою ноосфери як нової стадії розвитку біосфери. Жива речовина і матерія, поєднані низкою прямих зворотних зв'язків, утворюють єдину систему, – біосферу, так само й людство і природне середовище утворюють єдину систему – ноосферу.

Отже, найповніше виробнича функція проявляється у процесі праці: взаємодії людини з природою, з застосуванням наукової думки й розуму.

2. Управлінська група функцій у процесі трансформації біосфери в ноосферу проявляється у спроможності і вмінні людством керувати науковою думкою і людською працею. В. І. Вернадський підкреслював, що виникнення ноосфери як частини біосфери є природним явищем, значно глибшим і потужнішим у своїй основі, ніж людська історія. У цьому контексті роль людини є мізерною, від неї мало що залежить, зате неоціненною є роль розумової діяльності людини. Більше того, людина зобов'язана і повинна керувати своїм розумом, а відтак і працею, щоб не лише кардинально перебудувати сферу свого життя, а й набути значення величезної геологічної сили, яка здатна впливати на трансформаційні процеси в біосфері.

Тобто, управлінська функція, в розумінні В. І. Вернадського, може стосуватись винятково вищого людського розуму, який має керувати унікальною єдністю людства, виробництва і природи. Лише таким чином можна досягнути різностороннього розвитку людства на основі нових соціальних законів і глибоких знань природно-історичних закономірностей. «Людина має зрозуміти, щойно його охопить наукова, а не філософська чи релігійна концепція світу, що вона не є випадковим, незалежним від навколишнього (біосфери чи ноосфери) вільно діючим природним явищем.

Людина виступає неминучим проявом великого природного процесу, який закономірно триває упродовж щонайменше двох мільярдів років» [2, с. 28]. Вчений зауважував, що людина недооцінює значення наукової думки, послуговуючись, здебільшого далекими від реальності філософськими та релігійними навиками, й, відповідно, не використовує всього потенціалу розуму.

Отже, завдяки управлінню своєю розумовою діяльністю людина керує різними економічними, соціальними, політичними, навіть екологічними процесами. Тож виникає питання: який характер цієї управлінської функції людини? Чи не переважає деструктивна функція, особливо, щодо природи, у даній групі функцій? Якщо розглядати дане питання в розрізі ще однієї сфери нашої планети – біотехносфери, в якій управлінська функція людини є домінуючою, стає очевидною переважаюча кількість деструктивних елементів внаслідок економічної діяльності людини. Так, у біотехносфері існують, взаємодіють і впливають на зовнішнє середовище жива речовина та створені людиною технічні об'єкти, які утворюють складний конгломерат багатьох підсистем. Виникнення великої кількості цих підсистем, якими управляє людина і які не акумулюють, а витрачають енергію, біомасу і кисень біосфери, значно ускладнило стан біосфери. Техногенні підсистеми руйнують біосферні екосистеми, заміщаючи їх у просторі.

В. І. Вернадський вірив у здатність людини, людської цивілізації екологічно безпечно користуватись природними ресурсами, науково обгрунтовано ставитись до природи і поступово вдосконалювати її в потрібному для людини напрямі. Він вважав, що негативні аспекти людської техногенної діяльності є тимчасовими і мають бути переборені [4, с. 29].

3. Функції контролю в процесі трансформації біосфери в ноосферу, згідно з ученням В. І. Вернадського, можна простежити в таких основних досягненнях людства як, по-перше, вплив людини на хід державних і суспільно-політичних подій; по-друге, регулювання проблемами розмноження, продовження життя, іншими масштабними соціальними явищами; по-третє, контролювання процесів пересування та зв'язку [2, с. 50]. І знову ж таки функція контролю людиною неможлива без людських зусиль у напрямку розвитку і контролю над власним розумом, науковою думкою. Оскільки людство спроможне своєю працею і своєю думкою перебудувувати сферу життя – значить, воно отримує певний контроль над цими перетвореннями: контролює хід наукової думки, напрямок і специфіку своєї праці і результати власної розумової соціальної, економічної, суспільно-політичної, екологічної діяльності.

В. І. Вернадський писав: «В геологічній історії біосфери перед людиною відкривається величезне майбутнє, якщо вона це зрозуміє і не буде використовувати свій розум і свою працю на самознищення» [1, с. 479-480]. Він розглядав ноосферу як нове геологічне явище на нашій планеті, де людина вперше стає величезною геологічною силою, й тому перед нею відкриваються щоразу ширші творчі можливості.

Таким чином, еколого-економічні погляди В. І. Вернадського можна розглядати в аспекті зростання глобальної свідомості посиленого вторгнення людини у природні біогеохімічні цикли, яке призводить до щоразу більш виваженого і цілеспрямованого контролю людини над глобальною системою. У контексті цього вчення еколого-економічні функції людини характеризуються, насамперед, ефективністю її господарської, виробничої діяльності, її навиками організовувати, управляти й контролювати значною кількістю процесів, які відбуваються в біосфері і на які може впливати людина своїм розумом і своєю працею. І головне – темп, напрямок, характер використання біогеохімічної енергії повинні визначатись не потребами, а розумом людини.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Узагальнюючи результати дослідження, зазначимо, що, по-перше, еколого-економічний взаємозв'язок людини і природи є закономірним, надзвичайно тісним та нероздільним, часто взаємно-деструктивним.

По-друге, завдяки науковій творчості, розумовій та економічній діяльності людина може впливати на екологічні процеси, змінюючи біосферу, в якій живе. Процес зміни біосфери є неминучим явищем, яке супроводжується зростанням наукової думки, не залежить від людини, відбувається стихійно як природний органічний процес. Тобто, біосфера так чи інакше перманентно змінюється, а роль людини і її праці, зокрема, еколого-економічної діяльності, стає визначальною лише у якості цих перетворень.

По-третє, людина є невіддільною від біосфери. За межі біосфери людина може проникати лише завдяки своєму розуму. Наукова, розумова діяльність людини виступає рушійною силою, завдяки якій біосфера переходить в нову фазу, новий стан – в ноосферу.

По-четверте, ноосфера – це інтегрована система, в якій поєднані екологічні та економічні фактори трансформації суспільства і природи за допомогою такого механізму як вищий людський розум. Основними еколого-економічними функціями людини у цій системі, відповідно до поглядів В. І. Вернадського, можна вважати виробничу (продуктивну), управлінську та функцію контролю, ефективно здійснення яких забезпечує якісне формування навколишнього середовища й підвищення рівня життя людини.

На основі дослідження спадщини В. І. Вернадського подальшого аналізу потребують наступні напрямки:

- пошук основних джерел енергії, що є необхідною умовою для формування ноосфери;
- підвищення рівня добробуту населення, який безпосередньо залежить від економічної діяльності людей, що, своєю чергою, є запорукою ефективності перетворень у суспільстві і навколишньому середовищі;
- подолання воєн як найбільшої загрози

існуванню людства та ключової перепони до успішного розвитку ноосфери;
 – встановлення жорсткіших міжнародних екологічних та політичних засобів контролю над використанням ресурсів біосфери, особливо, у період

розквіту світової економіки;

– впровадження та розвиток екологічних, економічних та соціальних інновацій у сфері біосфери на локальному та глобальному рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биосфера и ноосфера / В. И. Вернадский; сост. Н. А. Костяшкин, Е. М. Гончарова. – М.: Айрис-пресс, 2004. – 575 с.
2. Философские мысли натуралиста / АН СССР; редкол.: А. Л. Яншин (пред.) [и др.]; сост.: М. С. Бастракова [и др.]. – М.: Наука, 1988. – 520 с.
3. Надзвичайні ситуації природного, техногенного і соціально-політичного в Україні характеру [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.studfiles.ru/preview/2283005/page:2/>.
4. Володимир Іванович Вернадський і Україна. Т. 1; кн. 1: Науково-організаційна діяльність (1918-1921) / Нац. акад. наук України, Коміс. з наук. спадщини акад. В. І. Вернадського, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т історії України; голова ред. кол. О. С. Онищенко; ред.: Л. А. Дубровіна, А. Г. Загородній; авт. передм.: О. С. Онищенко, В. А. Смолій, Л. А. Дубровіна; уклад.: О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, Н. М. Зубкова. – К., 2011. – 699 с.

Яциковський Богдан Игоревич

ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ В. И. ВЕРНАДСКОГО

В статье исследованы взгляды В. И. Вернадского на взаимосвязи между экономическими и экологическими факторами в процессе сосуществования общества и окружающей среды. Цель статьи – теоретико-методологическое обоснование эколого-экономических взглядов В. И. Вернадского, выделение и анализ категорий «эколого-экономический многофакторный взаимосвязь» и «эколого-экономическая полифункциональность» в процессе трансформации природы и общества. Освещены его учение о среде и обоснована роль человека, его умственной и научной, экологической и экономической деятельности на этапе возникновения нового состояния биосферы – ноосферы. Понятие «ноосфера» рассматривается как интегрированная система, в которой совмещены эколого-экономические факторы трансформации общества и природы с помощью такого механизма как высший человеческий разум. Обоснованы и освещены эколого-экономические взгляды В. И. Вернадского в процессе трансформации окружающей среды и общества, а также его вклада в мировое науковедение. Анализ факторов эколого-экономической взаимосвязи показал, что характер этой взаимосвязи является закономерным, чрезвычайно тесным и практически неразделимым, однако достаточно противоречивым и часто взаимодеструктивным. В частности, возникновение негативных экологических факторов часто вызывает экономическая деятельность человека, и наоборот: неблагоприятные природные условия могут препятствовать экономической деятельности человека. Освещена точка зрения В. И. Вернадского, который отмечал, что производственная деятельность человека приобретает все больших масштабов, сравнимых с геологическими преобразованиями, углубляет экологические риски. На основе эколого-экономических взглядов В. И. Вернадского, сделана попытка выделить и проанализировать эколого-экономические функции человека в процессе трансформации биосферы в ноосферу. Выделены основные положения учения В. И. Вернадского о ноосфере, в которых четко прослеживается синтез естественных и социогуманитарных идей: доминирование роли человека, в частности, экономической, по сравнению со многими экологическими процессами; рост значения экономической, социальной, политической, культурной кооперации правительств многих стран по решению вопросов экономической, духовной и экологической политики в планетарном масштабе. Предпринята попытка выделения и анализа эколого-экономических функций человека в системе глобальных преобразований общества и природы в направлении формирования качественно новой институциональной среды.

Ключевые слова: биосфера, ноосфера, эколого-экономическая взаимосвязь человека и природы, эколого-экономическая полифункциональность, научная деятельность.

Yatsykovskyy B.

ENVIRONMENTAL AND ECONOMIC VIEWS OF V.I.VERNADSKY

The views of V.I.Vernadskyy on the characteristics and patterns of the relationship between economic and environmental factors in the process of mutual existence of society and the environment have been studied in the article. The theory of environment has been highlighted and the role of a man has been justified, intellectual and scientific, environmental and economic activities at the stage of a new state of the biosphere – the noosphere. The concept of "noosphere" is regarded as an integrated system, which combines environmental and economic factors transforming society and nature through such mechanism as the highest human mind. The environmental and economic views of V.I.Vernadskyy in the transformation of nature and society, and its contribution to world science have been grounded and highlighted. Analysis of the main factors of ecological and economic relationship showed that the nature of this relationship is a natural, extremely tight and practically inseparable, but contradictory and often mutually destructive. In particular, human economic activity often results in the occurrence of adverse environmental factors, and vice versa, adverse environmental conditions may impede economic activity. The views of V.I.Vernadskyy have been highlighted, who

pointed out that industrial activity of people increases, comparable with geological transformations that enhances environmental risks. Based on the ecological and economic views of V.I. Vernadsky, an attempt to identify and analyze environmental and economic functions in the human transformation of the biosphere into the noosphere has been made. The main provisions of Vernadsky's study about noosphere, where synthesis of natural science and humanities ideas can be clearly seen: dominance of human-beings, particularly economic, compared to many environmental processes; the growing importance of economic, social, political and cultural cooperation between governments to address issues of economic, spiritual and environmental policies on a planetary scale. The attempt to isolate and analyze ecological and economic functions of the human system of global changes in society and nature, towards the formation of a qualitatively new environment has been made.

Keywords: *biosphere, noosphere, environmental and economic relationship, man and nature, ecological and economical multifunctional economic activity.*

Одержано 31.01.2016 р.